

K.K.T.C

NEAR EAST UNIVERSITY

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

FEN –EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

BÖLÜM BİTİRME ÇALIŞMASI

BÜTÜN YÖNLERİ İLE ERZURUM

DANIŞMAN

Doç.Dr.Bülent YORULMAZ

HAZIRLAYAN

Güven EYLEN

LEFKOŞA 2000

İÇİNDEKİLER

- Tarih**
- İklim**
- Fiziki**
- Oltu Taşı**
- Tarihi Eserler**
- Müzeler**
- Cirit**
- Erzurum Şivesi**
- Halk Oyunları**
- Bar ,Barcılar**
- Çalgılar**
- Erzurum Evleri**
- Yemekler**

ÖNSÖZ

Her milletin ,her devletin coğrafyaların yaşam tarzı farklıdır.

Türk milletinin varoluşunda hem tarihi ,hem kültürü ile bir bütünlük oluşturan milli mücadelede Mustafa Kemal Paşanın ulusumuzun kaderini tayin ettiği misak-ı millinin öncü şehri dadaşlar diyarı Erzurumu bütün yönleri ile tanıtmaya çalıştım.

Hocam Dç.Dr.Bülent Yorulmaz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GÜVEN EYLEN

ERZURUM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İL KİMLİĞİ

Yüz Ölçümü : 25.086Km2 İlçeleri :

Merkez, Aşkale, Çat, Hınıs, Horasan, Ilıca,İspir,Karaçoban,Karayazı, Köprüköy, Narman, Oltu, Olur Pasinler, Pazaryoluç Şenkaya , Tekman , Tortum , Uzundere. Dünyanın 2000 metrelik plato üzerinde kurulu 200bini aşkın sayılı şehirlerinden olan Erzurum'un yerleşim birimlerinin %61'i yüksek kesimlerde yer almaktadır. Genel nüfusun %55'i erkek,%45'i ise kadındır. İlin kapladığı alan 25066 Km2, nüfus yoğunluğu ise 35'tir.Merkez dahil 19 ilçesi bulunmaktadır. Erzurum "Azzi", "Erzen"(Darı), "Arze" ve bilhassa Müslüman Arapların "Erzenu'r Rûm" (Erzen-i Rum) ismiyle anılan aynı Bölgedeki eski ve tarihi bir şehirden gelir. Türkler Erzurum adını vermişlerdir.Trafik plaka numarası 25'tir.

TARİHİ

Anadolu'nun en eski devletlerinden biri olan Hititlerin sınır bölgesinde Bulunan Erzurum, tarihi göç ve istila yolları üzerinde bulunduğundan pek Çok savaflara sahne oldu. Hurriiler, Asurlar, Kimmerler, iskitler (Sakalar), bölgeye hakim oldular. Medler bu bölgeyi ele geçiremedilerse de burayı M.Ö. 6. Asırda Persler istila etti. M. Ö. 4. Asırda Makedonya Kralı İskender, İran'ı yenerek bu bölgeyi ele geçirdi. İskender'in ölümü ile Selökidler ve sonra da Roma İmparatorluğunun eline geçen bu bölge, Romalılarla Partlar arasında kanlı savaflara sebep oldu. Roma'nın Bölünmesiyle M. S. 195'te Erzurum, Bizans'ın (Doğu Roma) payına düştü.

Bizanslılar ile Partların halefi Sasaniler arasında el değıştirdi. M. S. 422'de Bizanslılar Erzurum'a yakın yerde " Theodosiopolis " şehrini kurdular.Hz. Ömer zamanında 633 senesinde İslam ordusu Erzurum ve Theodosiopolis'i fethetti. Müslümanlar Theodosiopolis'e " Kaalikala " ismini verdiler. Bu şehrin nüfusu kısa zamanda 200 bine ulaştı. O devirde Erzurum dünyanın en büyük şehirlerinin başında geliyordu. İslam Devletleri ; kendi aralarında iç mücadelelere başlayıp, zayıflayınca ; Bizanslılar , Erzurum'u ve diğer şehirleri geri aldı. Oğuz Türklerinden Selçuklular 1071 Malazgirt Zaferinden 22 sene önce 1048'de Pasinler Meydan Muharebesinde Bizanslıları yenerek Erzurum'u Tuğrul Beye, Kardeşi Çağrı Bey ve ilerde Anadolu fatihi ünvanını alacak olan Süleyman Şahın babası Şehzade Kutalmış Bey fethettiler. Fakat anlaşma icabı Erzurum Bizans'a iade edildi. 1071 Malzgirt Zaferinden sonra Selçuklu Sultanı Alparslan'ın kumandanlarından Ebu'l-Kasım , bizanslıları yenerek Erzurum'u fethetti. Erzurum ve civarında Saltık (Saltuk)oğulları " Saltuklular " beyliği kuruldu. Saltuklular Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliğidir. 1202 senesine kadar Erzurum Saltuklu Beyliğinin başşehriydi. 1202'de Konya'da ki Anadolu Selçuklularına bağlı bir vilayet oldu. 1242 'de Moğolların eline düştü, böylece bölgeye İlhanlılar sahip oldu. 1335'te İlhanlılar dağılınca Erzurum ve etrafı Eretna (Ertena) Türk beyliğine geçti. 14.yy sonlarında Karakoyunlular ve sonra Timur Han Erzurum'u ele geçirdi. 15.yy ortalarına kadar Timurlulara tabi Karakoyunluların elinde kaldı. Karakoyunluların yerine geçen Akkoyunluların eline geçen Erzurum

1502'de Akkoyunlular dan Safevi Hanedanlığının kurucusu Şah İsmail Erzurum'u ele geçirdi. Safeviler zamanında Erzurum çok geriledi. 1514'te Yavuz Sultan Selim Han Erzurum'u fethetti. Safeviler Erzurum'u geri alınca , Kanuni Sultan Süleyman Han Erzurum'u kesin olarak Osmanlı topraklarına kattı. Trabzon - Tebriz ticaret yolunun üzerinde bulunan Erzurum , serhat şehri ve İran'a yapılan seferlerin askeri üssü olarak Osmanlı Devletinde yeniden bir eyalet sanayi ve askeri merkez haline geldi. Erzurum eyaleti ; Erzincan, Gümüşhane illeri ile Muş'un Malazgirt ve Bingöl'ün Kığı ilçelerini içine alıyordu. Erzurum 1828-1829, 1878,1916'da üç defa Rus istilasına maruz kalmıştır. Bu istilalar geçici olmakla beraber Ruslar çok büyük tahribat yaptılar. 1877-1878 de Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa doğuda Rusları ard arda birkaç defa bozguna uğratmasına rağmen savaş, devamlı takviye alan Rusları lehine döndü. Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa , Rus generali Tergukasof'u Halyaz Meydan Muharebesinde yendi. Ayrıca Rus başkomutanı Ermeni asıllı Melikof'u Zivin Meydan Muharebesinde perişan etti. Rus çarı, bu yenilginin üzerine Melikof'u azletti. Gazi Ahmet Muhtar Paşa , Rus ordusunu Kars ve Gümrü arasında Gedikler Meydan Muharebesinde üçüncü defa yendi. Sultan İkinci Abdülhamit Han, Ahmet Muhtar , Paşa'ya "Gazi" ünvanını verdi. 34 bin Türk askeri ,74 bin Rus Askerine karşı Yahniler Meydan Muharebesini kazandı. Ruslar aşırı

derecede kuvvet yığınca , Gazi Ahmet Muhtar Paşa ordusunu Erzurum'a çekti.

ERZURUM'UN İKLİMİ VE BİTKİ ÖRTÜSÜ ve DİĞER ÖZELLİKLERİ

Erzurum ilimiz Türkiye'nin en yüksek ve en soğuk illerinden biridir. Sert kara iklimi hüküm sürer. Kışlar çok soğuk ve karlı, yazlar çok sıcak ve kurak geçer. Senenin 150 günü karla örtülüdür. Yağış miktarı 450mm'dir. Eriyen karlar akarsuları besler.

Erzurum ilkbaharda yemyeşil, kışın beyaz, yaz ve sonbaharda sapsarı(bozkır) haldedir. Orman ve fundalıklar yüzölçümünün %9'udur. 1900- 2000 metre yükseklikte sarıçam ve meşe ağaçlarından ibarettir. Çayır ve meraları, arazinin %68'ini kaplarken, ekili ve dikili arazi %18'dir.Ormanlar kuzeydeki dağların güneye bakan yamaçlarındadır.

Erzurum tarımında hayvancılık tarla ürünlerinden önce gelir. İklim çok sert olduğu için yetişen ürünler sayılıdır. Buğday, arpa, çavdar, fiğ (hayvan yemi), mercimek, pancar, ayçiçeği, korunga yetiştirilir. Yetişen sebze yeterli olmayıp, ihtiyacının mühim kısmı güney illerden gelir. Meyve olarak, elma, armut, erik, vişne, kiraz, ceviz, ayva, kayısı ve kızılcık yetişir. Erzurum ve Pasinler ovasında sulama tesisleri yapılmıştır. Sulu tarımın ovaya girmesi ile verim artmıştır.Erzurum ekonomisinde hayvancılık bel kemiğidir. Nüfusun büyük kısmı hayvancılıkla uğraşır. Çayır, mera ve yaylalar hayvancılığa müsaittir. Koyun, sığır ve kıl keçisi beslenir. Arıcılık da çok gelişmiştir. Kovan sayısı 60 bine yakındır. Ilıcada modern at harası vardır. Orman varlığı zengin değildir. 200 bin hektardır. Ormanları verimsizdir. 107 köy orman içinde ve kenarındadır. Her sene 42m³ sanayi odunu ile 22 bin ster yakacak odun elde edilir. Ağaçlandırma faaliyeti devam etmektedir. 1984 - 1988 tarihleri arasında şehir içinde 650 bine yakın ağaç dikilmiş olup, yeşil alanlar gittikçe çoğaltılmaktadır.

Maden bakımından zengin değildir. Linyit, bakır, cıva, maden kömürü, kurşun, çinko, perlit, krom, manganez ve alçı taşı rezervleri mevcuttur. Şark linyitleri işletmesinde 60 bin ton linyit ile az miktarda krom ve alçı taşı istihsal edilir. Kömürü bölgeye yetecek kapasiteye gelmiştir.

ERZURUM'UN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

İlimiz dağlık bir bölgededir. Çepeçevre dağlarla çevrilidir. Yüzölçümünün %64 ü dağlık ,% ERZURUM'UN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

İlimiz dağlık bir bölgededir. Çepeçevre dağlarla çevrilidir. Yüzölçümünün %64 ü dağlık ,%20 plato ve %12'si yaylalardan ibarettir.

DAĞLARI

Dağların çoğu 3000 metreyi aşar. İl topraklarında Rize Dağları, Karasu - Aras Dağları, Mescit Dağları, Kargapazarı Dağları gibi sıradağlar yer alır. Başlıca yüksek dağları şunlardır; Bingöl Dağları (Dağkale Tepe 3193m), Karagöl Dağları (Şakşak Tepe 3057m), Palandöken Dağları (Karakaya Tepe 3167m), Şahvelet Dağları (Kandil Tepe 2922m), Mescit Dağları (Mescit Tepe 3239m) , Naldöken Tepe(3153m), Veli Baba Tepesi (3186m) , Akbaba Dağı (3058m), Bozan Dağı (2924m), Dumlu Dağı (3169m), Çakmak Dağı (3063m), Kargapazarı Dağları (Baldırkanlı Tepe 3045 m).

Palandöken Dağları ile Bingöl Dağları arasında kalan Tekman yaylası, Doğu

Anadolu'nun en yüksek yaylasıdır. Ortalama 2500m olup, en alçak yeri 1800

metredir. Yaylanın 30km² 'ye yakın bir ovalık kısmı vardır. Yüksek dağların zirveleri devamlı karlıdır.

OVALARI

Erzurum'da ovalar 2000 metreye yakındır. Başlıca 3 ovası vardır.

Erzurum Ovası

Pasinler Ovası

Hınıs Ovası

Erzurum Ovası; 520 km² lik bir sahayı kaplar. Uzunluğu 50 km, genişliği 13 km 'dir.

Denizden yüksekliği 1750 - 1900 metredir. Pasinler Ovası; Pasinler ilçesinin içinde bulunduğu ovadır. Uzunluğu 45 km, genişliği 12 km'dir. Yüzölçümü 420 km²'dir.

Hınıs Ovasının yüzölçümü 170 km²'dir. Bu ovalara ilaveten Çoruh, Karasu, Aras,

Oltu ve Tortum vadileri yer alır.

AKARSULARI

Yüksek irtifada olan Erzurum, senenin 150 günü karlarla kaplıdır. Yaz hariç diğer üç mevsimde yağış miktarı fazladır. Kar ve yağmur suları bir çok akarsuyu meydana getirir.

Karasu : Dumlu Dağın'n dan çıkar , Pasinler ve Erzurum ovalarını sulayıp,

Erzincan'a girer. Erzincan'dan sonra Keban yakınında Murat suyu ile

birleşerek Fırat'ın yukarı kolunu teşkil eder.

Çoruh Irmağı : Erzurum Mescit Dağlarından çıkarak İspir ve Çamlıkaya'dan

sonra Artvin'e ulaşır.

Aras Irmağı : Bingöl Dağlarından çıkarak Pasinler ve Horasan ilçelerini sular

, Kars'a girer. Ruslarla hududumuzu teşkil eder.

Oltu Çayı : Kargapazarı Dağlarından çıkan bir kol Oltu'dan geçip,

Allahuekber Dağından Çıkan ikinci kol ile Şenkaya'da birleşir. Artvin'e girip

Çoruh Irmağına katılır.

Tortum ayı : Mescit Dağlarından çıkar, Tortum derelerini toplar ve Tortum Gölüne dökölür. Tortum ağlayanı ile akarsu Artvin'de Oltu ayı ile birleşir. Hınıs ayı Bingöl Dağlarından çıkar. Tekman Yaylasının sularını toplayıp, Hınıs ovasının ortasından geçerek Erzurum'u terkeder. Erzurum , Doğu Anadolu'nun su taksim noktasıdır.

GÖLLER

Erzurum ilinin sadece bir gölü vardır. Tortum ayının güzergahı, Kemerli Dağdan bir toprak kayması ile tıkanarak tortum gölü meydana gelmiştir. Tortum ayının suları 50 m yükseklikteki Tortum Şelalesinden inerek yoluna devam eder. Tortum ağlayanı Türkiye'nin en yüksek ağlayanıdır. Tortum Gölünden hidroelektrik santralle elektrik istihsal edilmektedir.

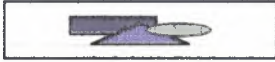
20 plato ve %12'si yaylalardan ibarettir.

OLTU TAŞI (KEHRİBAR)

Ünü Yurt Düzeyine ulaşan Oltu taşının asıl adı kehribardır. Oltu'nun Sülünköyü, Güllüce, Dutlu, Güzelsu ve Alataşlar köyleri civarında çıkarılmaktadır. Bu yöredeki esnaf tarafından ağızlık, tesbih, kolye gibi süs eşyaları yapımında kullanılmaktadır. Yeraltında 1-7 cm kadar ince damarlar halinde bulunur ve oldukça zor şartlar altında çıkarılır. Maden Tetkik Arama Enstitüsü 1955 yılında yaptığı araştırma sonucunda ardıç aracı kömüründen meydana geldiği ispatlanmıştır. 1918 yılından sonra Erzurum ve civarında 40 kadar esnafın Oltu Taşı işlemeciliği ile geçimlerini sağladıkları tespit edilmiştir.

Takımcı ve kuyumcular tarafından teneke veya kilo ile satın alınır. Bu taşlar toprak

altına gömülerek gerektiğinde çıkarılıp işlenilir. Burada amaç taşın nemli ve yumuşak kalmasıdır. İşlenecek taşlar bir su kabına konulur, oradan alınarak çift su verilmiş bıçakla bileği taşı kullanılarak yontulur düzeltilir. Bu işleme bir heykel traş yeteneği ve becerisi ister. Oltu taşının keramete cevherde değil ustasındadır. Genellikle ağaç budağı, asma yaprağı, üzüm salkımı motifleri süsleme olarak kullanılır. Tesbih yapılırken iki basit takoz arasında dönen bir madeni mil sağ elle tutulup bir kemani yayda döndürülür. Diğer elle kaba biçimlendirme yapılır. Sonra zımpara taşı ile zımparalanır ve tebeşir tozu uygulanıp zeytinyağı ile cilalanır. Önce mat renkte olan taş sonra siyah pırıl pırıl bir durum alır. Kolye, broş, küpe, yüzük, bilezik, tesbih, ağızlık ve büyük parçalardan heykelcilik gibi ilginç ziynet eşyaları yapılır. Erzurum dışında bu tür eşyalarla ilgilenip sahip olmak isteyenler mail

yollayabilirler.

ERZURUM'UN TARİHİ ESERLERİ

ERZURUM KALESİ

Erzurum iç kalesi, hiç şüphesiz şehrim kuruluş sırlarını saklamaktadır. Bugünkü görünüşüyle Osmanlı çağı yapısıdır. Rus İşgalleri sırasında çok tahrip olmuştur. Şehre hakim bir noktada yer alır. Orijinal giriş kapısı Tepsi Minare'nin yanındadır. Daha sonra güney orta kesiminden ikinci kapı açılmıştır. Bugün İç Kale'de Kale Mescidi ve Tepsi Minare gibi önemli "Saltuklu devri" yapısı yer alır.

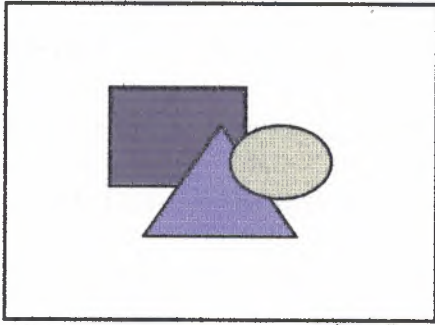
KALE MESCİDİ

İç Kale'de, orta güney burca dayalı olarak kare planlı küçük bir yapıdır. Ana mekanını örten kubbe içten beş sıra mukarnaslı dıştan konik bir biçim gösterir. Kısa

bir tambur ile kmbetleri andırmaktadır. Kale Mescidi'nin mihrabı tek sıra geometrik bezekli silmelerle sınırlandırılmış mukarnaslı bir nişten oluşur. Kitabesi olmayan yapı XII. Yüzyıl, erken Saltuklu - Selçuklu yapılarındandır.

TEPSİ MİNARE

İ Kale'nin güney batı köşesinde ve kalenin eski kapısının bitiřiēinde yer alır. Saat Kulesi olarak bilinen bu yapı gerçekte Saltuklu İ Kalesinin gözetleme kulesi ve Kale Mescidinin minaresi olarak inşa edilmiştir. Tanzimat devrinde yıkık olan şerefede üst kısmına Avrupai tarzda bir ahşap kısım eklenerek saat takılmıştır. şerefede üst kenarına yakın yükseklikte taş üzerine tuēladan kesme harflerle oldukça geniş bir Kufi kitabe kuřaēı dolaşmaktadır. Kitabeden Tepsi Minarenin Saltuklu Hükümdarı Emir Muzaffer Gazi zamanında (1124 - 1132) yılları arasında yaptırılmış olduēu anlaşılmaktadır.

ERZURUM ARKEOLOēİ MÜZESİ

Erzurum ve vre illerden şitli şekillerde kazandırılan eserlerin sergilendiēi müze, 1942 yılında ifte Minareli Medrese'de faaliyete geçmiş, 1967 yılında yeni binasına taşınmıştır. 1994 yılında Yakutiye Medresesi Türk-İşlm Eserleri ve Etnografya Müzesi'nin açılması ile Arkeoloji Müzesi'ne dnştrlmştir. Baēlı birimleri Türk-İşlm

Eserleri Müzesi ve Atatürk Evi Müzesidir. Ayrıca çevre illerdeki geniş bir bölgede çalışmalarını sürdüren müdürlüğün idari işleri de bu binada sürdürülmektedir.

Müze, Kazılar Salonu, M.Ö. II. bin Trans-Kafkas Kültürü Salonu, Urartu Salonu, Tabiat Tarihi Salonu ve Ermeni Katliamları Salonu bulunmaktadır.

Kazılar Salonu

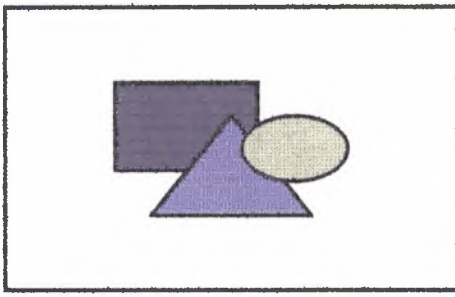
Bölgede bu güne kadar yapılan kazılarda çıkarılan eserler sergilenmektedir. Bunlar arasında Karaz (1942-1944), Pulur (1960), Güzelova (1961), Sos (1994-1998)

Höyük

kazıları önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

M.Ö. IV. bin. den Selçuklu Dönemi'ne kadarki döneme ait heykelcikler, kutsal ocaklar, ok uçları, pişmiş toprak kaplar, taş eserler gibi eserler sergilenmektedir. Ülkemizde, Karaz kültürü olarak bilinen, Güney Kafkasya'dan, Urmiye Gölü'nün batısına ve Filistin'e kadar geniş bir bölgeye yayılmış olan bu kültüre en yoğun şekilde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, özellikle de Erzurum ve çevresinde rastlanması, bu kazıların ve bundan sonra yapılacak olan kazıların önemini artırmaktadır. Roma, Hellenistik, Trans-Kafkas Salonu İkiztepe tümülüslerinde çıkarılan eserler ile satın alma ve müsadere yoluyla müzeye kazandırılan Roma ve Hellenistik dönemlere ait diadem, yüzük, küpe gibi altın eserler, cam gözyaşı şişeleri, pişmiş toprak, lahit gibi eserler ile M.Ö. II. binde Van Havzası'nın batısı, Doğu Anadolu Bölgesi, güneydoğuda Urmiye Gölü çevresinde, kuzeydoğuda Gürcistan'a kadar yayılmış olan Trans-Kafkas Kültürü'ne ait eserler sergilenmektedir. Urartu Eserleri ve Sikke Salonu

M.Ö. 900-600 tarihleri arasında hüküm süren Urartular'ın başkenti, Van (Tuşpa) dır. Urmiye, Gökçegöl ve Çıldır göllerini kapsayan batıda Erzincan ve Malatya çizgisine kadar yayılan geniş bir sahada güçlü bir krallık olarak hüküm sürmüştür. Kökenleri Hurriler'e dayandırılmaktadır. Urartular'dan kalan bir çok kale, kaya mimarîsi, baraj ve sulama tesisleri yanında, müzede sergilenen pişmiş toprak ve madeni kaplar, süs eşyaları, mühürler, savaş malzemeleri, adak levhaları ve rythonlar Urartu Uygarlığı'nın gelişmişliğini göstermektedir.

Bu salonda, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait çok sayıda sikke bulunmaktadır. Urartu Yazıtları ve Tabiat Tarihi Salonu

Tarihe ışık tutan çok önemli yazılı belgeler olan kitabelerden Urartular'a ait satın alma yoluyla müzeye kazandırılan taş Urartu yazıtları bu salonda sergilenmektedir.

Günümüzden yaklaşık 500 bin yıl önce yaşamış olan Mamut (fil) fosili, yumuşakça fosilleri, bitki fosilleri ve obsidiyenler de bu bölümde yer almaktadır.

Ermeni Katliamı Salonu 1918 yılında Ermeni komitacılar tarafından Anadolu'da Türkler'e yapılan soykırım alanlarından, Erzurum'da Alaca, Yeşilyayla ve Tımar Köyü ile Kars'ta Obaköy kazılarında ortaya çıkarılan buluntular sergilenmektedir.

Buluntular arasında muskalar, düğmeler, ayyıldızlı tabaka ve kolyeler, mermi kovanları, Kur'an-ı Kerim parçaları yer almaktadır.

Çifte Minareli Medrese

Kitabesi olmadığından ne zaman yapıldığı ve gerçek adı bilinmez. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad'ın kızı Hundi Hatun veya İlhanlı Hanedanı'ndan Padişah Hatun

tarafından yaptırılmış olabileceği düşüncesiyle buna Hatuniye Medresesi de denmektedir. Genelde 13. yy. sonlarında yapıldığı kabul edilir. Sultan IV. Murad'ın emriyle tophane haline getirilmiştir. Bir süre de kışla olarak kullanılmıştır. 1971-1972 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kazı ve restorasyonu yapılan medrese halen Erzurum Yakutiye Belediye Başkanlığı'nca kullanılmaktadır.

Dört eyvanlı, açık avlulu medreselerin Anadolu'daki en büyük örneğini teşkil eder. Çifte minareli taç kapısı güneyde ana eyvanla bitişen kümbetle değişik düzenlemeye sahiptir. Plandaki çarpıklık sur duvarına bitişik olmasından kaynaklanmaktadır. Cephede, taçkapı formundan başka çeşme nişleri ile yarım yuvarlak iki payanda vardır. Taçkapının iki yanında yükselen çok dilimli silindirik minareler sırlı-sırsız tuğla, pabuç kısımları ise mozaik çinilerle süslenmiştir. Şerefelerden itibaren üst kısımları yıkılmıştır. Taçkapıyı kademeli kuşaklar halinde çeviren plastik hacimli bitki süslemeleri ile kalın silmeli panoların içindeki ejder, hayat ağacı, kartal motifleri cephenin en gösterişli bölümleridir. Doğudaki tamamlanmış hayat ağacı ile kartal motiflerinin bir arma olmaktan çok, Orta Asya Türk inanışına kadar uzanan gücü ve ölümsüzlüğü dile getirdiği düşünülür. Giriş eyvanın iki yanında kubbeyle örtülü odalar yer almaktadır. Uzun dikdörtgen avlu, değişik boyutlu sütun ve payelerle desteklenen revaklarla çevrilmiştir. Ortasında bir havuz bulunmaktadır. Revakların ortasında yer alan hücreler iki katlıdır. Küçük olan yan eyvanlar yıldız tonozlarla örtülmüştür. İç mimarî süslemelerin yarım kaldığı gözlenmektedir. Hücre kemerleri, kapı-pencere çerçeveleri ile sütunlarda görülen geometrik ve bitki örnekleri yanında ayet-hadislerden oluşan yazı kuşakları da mevcuttur.

Ana eyvanın sonunda altlı-üstlü merdivenlerle kümbetin mumyalık ve gövde kısmına geçilmektedir. İçten haçvari planlı mumyalıkta iki lahit mevcuttur. Onikigen planlı kümbet, Anadolu'daki bu tür mezar anıtların en büyüğüdür. Medresenin dışında kalan sekiz yüzde, birer atlamak suretiyle, alttan mukarnas kavsaralı ve daha büyük, üstte sade ve küçük olmak üzere sekiz pencere açılmıştır. Konik külâh, kırmızı renkli taşlarla kaplanmıştır. Tüm mimarî ihtişamına rağmen süslemeleri yarım kalmıştır.

Erzurum Yakutiye Medresesi Türk İslâm Eserleri

ve Etnografya Müzesi

Son zamanlara kadar medresenin etrafında kışla olarak kullanılan ek yapılar bulunuyordu. 1970'li ve 1980'li yıllarda bu ek yapılar yıkılmış ve çevresi yeniden düzenlenmiştir. 1984 yılından 1994 yılına kadar onarımı süren medrese, Erzurum Müze Müdürlüğüne bağlı birim olarak 29 Ekim 1994 tarihinde Türk-İslâm Eserleri ve Etnografya Müzesi olarak ziyarete açılmıştır.

Müzedede bölge kültürü ve sanatı ile ilgili etnografik nitelikli eserler sergilenmektedir.

Müzedede Bulunan Seksiyonlar

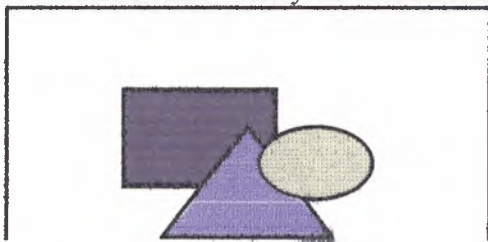
1- Kadın Takıları ve Giysileri Seksiyonu

Osmanlı Döneminden kalma geleneksel takı ve giysilerden tepelikler, halkalar, saçlıklar, yüzükler, küpeler, mücevher kutuları, bindallı giysiler vb. eserler sergilenmektedir.

2- Savaş Aletleri Seksiyonu

Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kullanılan tüfekler, tabancalar, kılıçlar, barutluklar, dürbünler, yağdanlıklar gibi savaş aletleri sergilenmektedir.

3- Erkek Takı ve Keyif Eserleri Seksiyonu

Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait kemer ve takıları, tütün tabakaları, köstekler, yüzükler ve pazubentler teşhir edilmektedir.

4-Madeni Eserler Seksiyonu

Daha çok mutfak eşyaları olarak kullanılan tombak ibrik ve leğen, altın kakma süslemeli ibrikler, şifa taşları, tabaklar vb. eserleri bu seksiyonda görmek mümkündür.

5-Dokumacılık Seksiyonu

Yörede geleneksel el sanatlarından biri olan ve kullanım alanının daralması nedeniyle giderek yok olan ehramcılığın geliştirilmesi ve yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla yeni şekliyle ehram giysileri tanıtılmaktadır.

6- Halı ve Kilim Seksiyonu

Dünyaya Türkler'in tanıttığı bir el sanatı olan halı ve kilim dokumacılığının Doğu Anadolu Bölgesi'ne ait örnekleri sergilenmektedir.

7- El Yazması Eserler Seksiyonu

Osmanlı Döneminden kalma değişik konularda yazılmış el yazmaları, kıblegâh ve yazı takımları sergilenmektedir.

8- Tarikat ve Tartı Aletleri Seksiyonu

Müzeye satın alma yoluyla kazandırılan bu eserler arasında keşköl, ittika, Rufai şişleri, def, topuz, teber ve tartı aletlerinden dirhemler, değişik el kantarları, kutu terazileri gibi etnografik eserler bulunmaktadır.

9- Selçuklu Seramikleri Seksiyonu

Çoğunluğu Selçuklu Dönemine ait olan ve günümüze gelebilen nadir örneklerin sergilendiği bu seksiyonda tabaklar, kandiller, rythonlar vb. seramikler

bulunmaktadır.

10- Oltutaşı Seksiyonu

Erzurum İli'nin Oltu İlçesi'nde çıkarılan tesbih, küpe, kolye vb. bir çok süs eşyasının yapıldığı "Oltutaşı" olarak tanınan maddenin tarihi gelişimi tanıtılmakta ve bazı örnekleri sergilenmektedir.

11- Sikke Seksiyonu

Türk ve İslâmî dönemlere ait sikkelerle Osmanlı ve Cumhuriyet'in son dönemlerine ait kağıt paralar kronolojik olarak teşhir edilmektedir.

Yakutiye Medresesi

Medrese taçkapısında bulunan kitabeye göre, İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcayto zamanında Gazanhan ve Bolugan Hatun adına, Cemaleddin Hoca Yakut Gazani tarafından Hicri 710 (milâdi 1310) yılında yaptırılmıştır.

Türkler'in Anadolu'ya gelişlerinden hemen sonra başlayan Anadolu'yu değişik amaçlı mimarî eserlerle donatma çabası bütün tarihi olaylara rağmen devam etmiş ve Selçuklu Dönemi geleneksel mimarî tarzı Yakutiye Medresesi'nde de sürdürülerek anıtsal bir yapı ortaya çıkarılmıştır.

Yapı dört eyvanlı kapalı avlulu medreseler grubundadır. Eyvanlar arasında hücreler yer almaktadır. Batı eyvanı değişik bir tarzda ele alınarak iki katlı inşa edilmiştir.

Güney eyvanı mescit olarak planlanmış ve bu eyvanın her iki duvarına mermer vakfiye kitabesi yerleştirilmiştir. Orta avlunun üzeri mukarnaslı bir kubbeyle örtülmüştür. Doğu eyvanın bitiminde kümbet yer almaktadır. Kümbette mezar bulunmamaktadır.

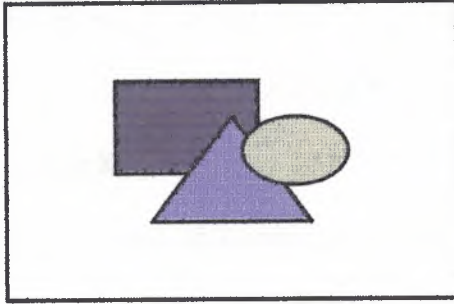
Medresenin dışa taşkın taçkapısı ve iki köşesindeki minareleriyle kurulan denge,

yapının bütününde de cepheye karşılık kümbet yerleştirilerek sağlanmıştır. Bu da mimarlığın Selçuklu Döneminde bilimsel metotlarla yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak köşelerdeki minarelerden biri şerefeye kadar, diğeri kaideye kadar yıkılarak üzeri konik külâhla kapatılmıştır.

Cephede yer alan bitkisel, geometrik motifler ve sembolik tasvirlerde de denge ve simetriye önem verilmiştir. Gerek taçkapısındaki ve hücre kapılarındaki süslemeler gerekse minaredeki çini süslemeler o dönemde, sanatta geline nokta ve sanata verilen önemi göstermektedir.

Taçkapısının her iki yüzünde, silme kemerler içerisinde altta ajurlu bir küre, hayat ağacı, her iki taraftaki pars figürleri ve üstte çift başlı kartal, Selçuklu Döneminde dini inançların anlatımını da içeren ve bazı farklılıklarla değişik yapılarda karşımıza sık sık çıkan bir semboldür.

Atatürk Müzesi

Sokak'ta bulunmaktadır. XIX. yüzyılın sonlarında konak olarak yaptırılmıştır. 1915-1916 yıllarında 9 konsolosluğu olarak kullanılan yapı, 12 Mart 1918 hüteakip, Erzurum Valiliği'ne ikametgâh olarak

verilmiştir. Vali Mahir Akkaya 3 Temmuz 1919 tarihine kadar burada oturmuş, onun Erzurum'dan ayrılması ile konak boşalmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından sonra kongre için gelmiş olduğu Erzurum'daki bu konağa 9 Temmuz 1919 tarihinde Hüseyin Rauf Bey ve arkadaşları ile yerleşmeleri, 29 Ağustos 1919 tarihine kadar 52 gün Erzurum Kongresi çalışmalarını sürdürmeleri ile konak, tarihsel bir önem kazanmıştır. Gazi Mustafa

Kemal Paşa'nın Erzurum'dan ayrılmaları üzerine ev yine vali konağı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 13 Eylül 1924 günü Erzurum'a gelişlerinde, Belediye Başkanı Nazif Bey tarafından Erzurumlu bir kuyumcuya yaptırılan altın anahtar ve evin tapusu şehir adına Mustafa Kemal Paşa'ya armağan edilmiştir.

1930-1934 yılları arasında Erzurum kolordu kumandanlarının ikâmetine verilen konak, Atatürk'ün ölümü üzerine kızkardeşi Makbule Boysan Hanım'a intikal etmiş ve tapu kayıtlarından elde edilen bilgiye göre, onun da ölümünden sonra isteği üzerine 12.10.1944 tarihinde Çocuk Esirgeme Kurumu'na devredilmiştir. Bu kurum tarafından 1980 yılına kadar kullanılan bina 8.5.1984 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir.

Bodrum kat üzerine zemin ve birinci kat ile çatı katından ibaret olan bina onarılarak 3.10.1984 tarihinde Atatürk Müzesi olarak ziyarete açılmıştır.

Zemin Kat

Taş kemerli çift kanatlı girişten sonra sağda Kazım Karabekir ve Kazım Yurdalan'a ait eşya, belge ve fotoğraflar sergilenmekte olup, bu odadan bir kapıyla Erzurum Müdafai Hukuki Milliye Cemiyeti Başkanı ve Erzurum Kongresi üyesi Raif Dinç'e ait giysiler, silahlar, fotoğraflar ve belgelerin sergilendiği odaya geçilmektedir.

Bu odanın karşısında Anadolu'da yayınlanan Türk Gazetesi Envari Şarkıye'nin, Milli Mücadele Dönemi'nin unutulmaz gazetesi Albayrak'ın ve Erzurum Kongresi bildirilerinin basıldığı matbaa makinasının teşhir edildiği oda yer almaktadır.

I. Kat

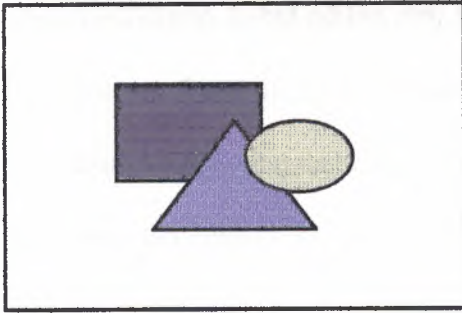

Birinci katta merdiven başı sahanlığında Atatürk'ün ikinci kez Erzurum'a gelişlerinde toplu halde çekilen büyük boy fotoğraf ve o yıllara ait koltuk ve sehpa bulunmaktadır. Buradan geçilen antre kısmından Erzurum Kongresi üyelerinin fotoğrafları ve biyografileri bulunan salona, kabul salonuna ve yatak odasına geçilmektedir.

23 Temmuz Kongre Salonu

Kendi adını verdiği Kongre Meydanı'nda bulunmaktadır. XIX. yüzyıl sonlarında yapılmıştır.

23 Temmuz Kongre Salonu (Atatürk Yapı Meslek Lisesi) binası Güzel Sanatlar Lisesi olarak hizmet vermektedir.

adi Mektebi (Lisesi) olarak hizmet veren bu yapılmıştır. 1925 yılında geçirdiği yangında tır. Yangınından sonra onarılan bina Yapı Sanat binanın ikinci katında bulunan bir salon ve salona

açılan iki oda Kongre Müzesi olarak düzenlenmiştir. Atatürk'ün başkanlığında gerçekleştirilen Erzurum Kongresi ile Cumhuriyet'in temelleri bu binada atılmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giden yol bu kongre ile aralanmıştır. Dolayısıyla bu bina Cumhuriyet tarihimizde çok önemli bir yere sahiptir.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel müze statüsünde bulunan bu salonda kongre üyelerinin fotoğrafları, biyografileri, o dönemden kalma sıralar ve benzeri kongre belgeleri sergilenmektedir.

Bina U planlı olup, bodrum ve 2 kattan oluşmaktadır. Binanın ana girişi esas

alındığında planda ve cephede tam simetri hakimdir. Ana girişle beraber iki girişi daha mevcuttur. Merdivenlerden birinci kata çıkınca tam karşıda Erzurum Kongresi'nin temsili salonu bulunmaktadır. Salondan girince tam karşıda Atatürk heykeli, dört sıra halinde oturma grupları, duvarlarda kongreye hangi illerden delegelerin katıldığını gösteren harita bulunmaktadır. Salonun karşılıklı her iki yanında küçük odalar zamanın mobilyaları ile donatılmıştır.

CİRİT

Geleneksel spor dallarımızdan en heyecanlısı olan cirit günümüzde Erzurum'da eski canlılığı ile yaşatılmaktadır. Atla, insanın birlikte mücadelesine dayanan ve erliğin bir göstergesi olarak kabul edilen cirit için Erzurum'da özel sahamız bile bulunmaktadır. İlçe ve köylerde geniş çayırlikalanlarda, özellikle hafta sonları düzenlenen karşılaşmalarda oyuncular kadar izleyenlerde büyük heyecan duyarlar. Günümüzde Orta Asyadan geldiği şekli ile nesillerden intikal ederek gelen bu ata yadigarı sporumuz, yabancılarında büyük ilgisini çekmektedir. Cengiz Han Zamanında Anadolu'ya geldiği tahmin edilen bu sporun ülkemizde başka yörelerde oynanmasına karşılık, bu işe en çok gönül verilen yer Erzurumdur.

OYNANIŞI

bir metre uzunluğunda , kurutulmuş meşe veya soyulmuş hurma dalından yapılmış oldukça ağır ve kalın bir sopa kullanılır. oyuna katılan kişiler aralarında 100 m bırakarak karşılıklı dizilirler. bu takımdaki atlılardan biri atını sürerek

karşıdakilerden birinin adını seslenir. bundan sonra oyun başlamış olur. atını ileri süren oyuncu elindeki ciriti hasmına doğru fırlattıktan sonra geriye doğru kaçmaya

başlar. üzerine cirit atılan atlıda atanı kovalar ve oda ciriti ona atar. bu sırada önde koşanın takımından başka bir oyuncu da arkadaşını kovalayanın peşine düşer ve oyun böyle devam eder. bu oyundaki hedef atın sırtındaki binicidir. ciritin ata isabet etmesi halinde ciriti atan oyuncu oyun dışı kalır. bu yüzden atlılar kendilerine atılan ciritten kurtulmak için at üzerinde çeşitli taktikler uygularlar. eğilme, atın yanlarına sarkma ve bazı akrobatik hareketler dahi yapılır. her isabet takıma bir puan kazandırır. bütün oyuncuların ellerindeki ciritisavurmalarından sonra en fazla isabet kaydedişe göre galip takım ilan edilir. yöresel oyunlarda puanlama değişebilir.

binicilik federasyonunun atlı cirit yönetmeliğine göre
puan alma:

ciritçiye vuruş isabeti 3 puan

cirit havada tutmak 3-(1)

rakibi yakalayıp bağışlama 3

tehlikeli durumda puandan vazgeçme

puan kaybetme:

rakibi yakalayıp bağışlamama 3

atın rakibe kasten çarptırılması 3

ata cirit kasten vurma 3

at ile karşı alaya girme 1

yan çizgiyi geçme 1

alaya atışlarda atış sahasından atmama 1

alay atışında ciriti atamama 1

erken ve çift çıkış 1

attan düşme 3-(6)

attan inme 1

bu kadar bilgiyi birde şiirle pekiştirelim dimi ama

göz atın çağların ta ötesine

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

kulak verin tarihlerin sesine

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

ozan, güreş, cirit ecdat kültürü

koyduğu yerden al ileri yürü

bugünün varlığı dünden ötürü

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

güzel silah güzel avrat güzel at

üçü ile gerçekleşir saltanat

yay,ok,kılıç kalkan benzeri sanat

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

süvariler atlarına binerdi

kırat şahlanınca dorat sinerdi

alapaça orta yerde dönerdi

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

Türklere has olan her varlık güzel

neye baksan birbirinden mükemmel

yaşaması için icraata gel

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

yayladan obadan geliyor soyun

davul, zurna, atla yapardın toyun

düğünün önünde oynanan oyun

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

Türklerdir tarihte dimdik duran baş

kültürünü seven yıkılmaz gardaş

Milli kültürüne sahiptir DADA\$

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

diyemez sözüme yalan Türkiyem

dört yanı örf adet dolan Türkiyem

bu cihana müze olan Türkiyem

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

Çerkezoğlu milletin hastası

gönlüm her güzelin gönül postası

unutulmaz her sanatın ustası

Türk olduğu yerde cirit olmaz mı

hadi yazmışken bi tene daha yazimmm

hele bakın DADA\$ın vakarına

çekmiş ciritini binmiş atına

çok mudur ki bu üç güzellik ona

severim Gıratı, Doratı birde DADA\$ı

kıratın cihanda bulunmaz eşi

bayılıyor beni keklik sekişi

onuda eğitmek DADA\$ın işi

severim Gıratı, Doratı birde DADA\$ı

Dorat ki durmuş dağlara bakar

her nara atışında çok canlar yakar

gece gündüz DADA\$ım ona bakar

severim Gıratı, Doratı birde DADA\$ı

heyecandan fazla dönüyor başım

gırata yakışmış yiğit DADA\$ım

gırbaçı yalçıda, dizgin ibrişi

severim Gıratı, Doratı birde DADA\$ı

ne hoş olur DADA\$ımın diyarı

şifalı suları, billur pınarı

dilde dolaşır ERZURUM KAHRAMANI

severim Gıratı, Doratı birde DADA\$ı

Dadaş kelimesi, değişik anlam ve şekillerde yorumlanmıştır. Kimine göre:

Mert,cesur,özü sözü doğru, zalimin karşısında ,mazlunun yanında olan merhametli ,
yiğit biridir.Kimilerine göre; erkek kardeş ,ağabeyi ,cesur,yiğit,tüm erdemleri
kendisinde toplamış mükemmel bir insandır. aynı zamanda "Numune-i misal" bir
Erzurumludur. bazılarına görede at binen, cirit atan , kabadayı tığ gibi bir
delikanlıdır.

kişisel adlar ve lakaplar

aba : abla

ağa : ağabeyi

baci : bacı

beg : beğ

bibi : hala

boğızlı : obur

bedimli : meteliksiz

cingen : çingene

cıgız : mızıkçı

cırbağa : cılız,çelimsiz

çarşut : casus

çerçi : gezgin satıcı

densiz : uygunsuz

devamsız : işe yaramaz

dığa : hararet olarak çocuk

direş : uzun boylu

dızınan : iri kıyım, iri yapılı

emi : amca

enik : köpek yavrusu

ergiş : erkek

esgetek : kadın

eze : teyze

gada : ağabeyi

gancık : sözünde durmayan, dişi köpek

gavat : değersiz adam

gottozlanan : dik kafalı

gollik : kısa boylu

görüm : görünce

gucur : kısa boylu

guma : ikinci eş

guzzik : kambur

güleş : güler yüzlü

hızan : fakir

hızmeker : erkek hizmetçi

hırhız : hırsız

hodah : hayvanlara bakan çocuk

igit : yiğit

kalikli : sürtük

kanayaklı : kadın,yavaş

kelloş : kel

keltoş : kel

keyvani : ev hanımı

kivra : kirve

kizir : köy adını ağız yapabilen kişi

kor : bakıpta görmeyen

maraba : tarım işçisi

matıf : suratsız adam

mazanni : şüpheli adam

omo : dalkavuk

poşa : çingene kadın

paşvani : bekçi

sınıhçı : kırıkçı

sogumsuz : sabırsız

şağıldahli : pis adam

şergada : akla gelmeyen işler yapan

tanko : sosyetik

termaş : şanslı

uşah : çocuk

vola : ulan

yelloz : müflis

yegin : aceleci

zenne :kadın

ağıl : yazın hayvanların koyulduğu yer

ahbun : hayvan gübresi

aşgar : kir

avlu : evin giriş salonu

ayvan odası: boş oda

baca : dam

bardan : büyük çuval

berf : kar

bedire : kova

cağ : şiş

cakkıl : zincirli iki ucuna kova takılan uzun çubuk

ceferlik : odunluk

cılfa : pulluk

cıstik : erkek ayakkabısı

çangıl : zil

çenebit : camdan ekmek kabı

çermik : kaplıca

damçı : damla

dastar : hamurun üstüne örtülen örtü

dıldılık : ince elbise

dibek : öğütme aracı

düllük : düdük

eğiş : tandırdan eşya veya ekmek çıkarmak için kullanılma araç

enek : sapanın toprağı yaran kısmı

fırfirik : topaç

galah : tezek yığını

geven : deve dikenini

gobçe : düğme

gullep : kapı demiri

gurna : kurna

hagos : tarla sulama arkı

halhal : bilezik

hamayıl : boyuna asılan muskalı gümüş kap

hepenk : kepenk

hemecik : bebek oyuncağı

hesir : otlardan yapılmış sergi

hıbar : duvar dizmede büyük taşlar arasına konan küçük taş

hış : küpeklerin boynuna takılan demir

him : temel

hozan : sürülmemiş tarla

ERZURUM HALK OYUNLARI

Erzurum asırlar boyunca Asya ve Avrupa arasında önemli bir geçit ve ticaret merkezi

olmuştur. İran ve Kafkasya üzerinden gelen kavimlerle avrupadaki diğer kavimlerin kültürlerinin etkisi altında kalan ilimiz, kökü tarihin derinliklerine kadar uzanan zengin bir kültür hazinesine sahiptir. Yöremiz halk oyunları Türk bedii zevkini, kahramanlık mekıbelerini insan psikolojisinin tezahürlerini bölgenin adet ve ananelerini en güzel ve etkileyici şekilde yansıtır. Yöremiz ve çevresinde oynanan oyunlara Bar adı verilir. Moğollarda ve Altay Türklerinde Bar, davulun adıdır. Bar sözcüğünün kökeni ve anlamı üzerinde çok çeşitli görüşler vardır.

- Bar, Dadaşın oyununun adıdır.
- Bar, Erzurum dolaylarındaki toplu oyunların adıdır
- Bar, Davul eşliğinde oynanan oyundur
- Bar, Şaman olan Türklerin şöenlerinde, davul eşliğinde oynadıkları
- oyunlardır.

Bar, Barça, Baru söylenişleri eski metin, lugal ve diyaleklerde hep topluluk, elbirliği anlamı ile kayıtlıdır. Eski çağda ilkel insanlar birtakım korku ve inançların etkisi altında bulundukları için hayatlarını çeşitli törenlerle idame ettirir ve bu ayinlerin davulla yaparlarmış İlk zamanlarda hayvan derileri toprağın altında kısmen çürütölür bir nevi tabaklama usulü ile elde edilen bu derilerden davullar yapılırdı. Şaman Türkleri bunlara Tüngür demiş, daha sonra Kös adını almıştır. Erzurum'un milli çalgıları davulla beraber Zurna, Ney ve Zilli teftir. Erzurum davulu

hazırlanırken, daha çok koyun ve keçi derisi kasnağa geçirilir ve sesin ayarlanmasına özel bir önem verilir. bu bakımdan Erzurum davulu diğer davullardan daha tok

seslidir.Gurup halinde oynanan barlar en az beş kişi ile oynanır. Bu oyunlar sonlara doğru hızlanarak sekme denilen çevik hareketlerle oynanır. başlangıçta elele

tutan oyuncular süratli kısımda birbirlerinin omuzlarından tutarlar. Oyunun başında Barbaşı, sonunda da Pöççük denilen oyuncu bulunur. Barbaşı ve Pöççük ellerinde birer beyaz mendil tutarlar. bazen barlarda kullanılan melodiler halay oyunlarında kullanılmaktadır. Bar daha çok erkekler tarafından oynandığından erkek

oyunu olarak nitelenebilir.kadınlar tarafından oynanan barlarda mevcuttur bunların yanısıra alacıbar adıyla anılan erkekli kadınlı barlarda vardır.

Erzurum Bar Oyunları ile Diğer Halk Oyunları

ağcaferikler,alacabar,aldımpıram,aşıırma barı,aşşaktan gelirem,başbar,ben bir kavak olaydım,bir taş attım çeğile,Bitlis koçerisi,daldalan barı,durna barı,erfene,Ermeni barları,ErzurumBarları,felek,güzeller barı,hanım barı,hayvan taklit oyunları,heynare,hoş bilezik,karadüzen,Köroğlu barı,kutkut barı,Kürdün ayavanı barı,Kürt barı,lavik barı,osman ağa,sallama,sarhoş barı,sökme barı sıçratma,sürtme barı,tamzara barı,tatyan,tavuk barı, tello,temirağa,tersine,tikine bar,Torurm barı,Durna barı,Uzundere,Yayla barı,Hançer Barı

BARCILAR

Erzurum barlarının efsanevi bir geçmişi olduğu herkesçe bilinmektedir. Ancak bu barları su yüzüne çıkaran ilk insan 1934 yılında Erzurum Silah Fabrikası Müdürlüğüne atanan Albay İhsan Yavuzer olmuştur. Erzurum barlarına özel bir ilgi duyan Yavuzer,ilk iş olarak Erzurum Gücü adında bir spor kulübü kurar. Bu kulübün en önemli kolu Bar Kolu olur. Bar kolunu, fabrikaya işçi olarak aldığı

Efendi,Mevlüt,Nurettin,Küçük Nurettin isimli barcılarla,Ramis Baba isimli davulcudan oluşturur.Efendi Beyin de ekip başkanı olduğu bu topluluk Erzurum da ilk Bar ekibidir.1949 yılında Venedikte yapılan Uluslararası Halk Dansları yarışmasında Türkiye'yi temsil eden Erzurum Bar ekibi katılır.bu yarışmada İhsan Ertugay'ın Çalıştırdığı,İhsan Taftalı,Nimet Gezmiş,Nihal Demiryürek ve Şeref Uludağ'dan oluşanErzurumlu Barcılar Dünya birincisi oldular.Aynı ekip 1951 yılında Fransa'da Biarniz,İspanya'da Pampona şehirlerinde yapılan festivallere davet edildiler.1954 yılında ise Almanya'da yapılan bir festivale katılırlar.Bütün bu festivallerde büyük ilgi görürler.

1954 yılında kurulan Erzurum Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneği'nin Faaliyete geçmesi üzerinedünyaca ünlü bu bar ekibine yeni isimler katıldı.Bunlar Arasında Muhtar Dursunoglu,Mahmut Baltacıoglu,Natık Yurtlu,Hulusi Seven ve Bahattin Merdal vardır.daha sonraki yıllarda Brüksele gönderilen Erkek Bar Ekibini Lütfü Aladağ,Fikri Kükürtçü,Cevat Sungur,Muammer Özkavcı,Sedat Gezmiş Bahattim Merdal,İlhami Avcıoğlu,kız ekibinide Bilge Gürgün,Varda Gürgün,Gülümser GÖzüm,Gülen Gözüm kardeşlerle,Nesrin Ulusoy oluştururlar.

bunlardan sonra bar ekiplerimiz şu yarışmalara katılırlar.

1965 yılında Tunus-Kartaca Uluslararası Halk Dansları Festivali

1970 Japonya-Osaka Fuarı

1982 İtalya

1949 yılından beri Erzurum Bar Ekibi değişik guruplar halinde yurt dışında

uluslararası düzeyde

zaman zaman ülkemizi temsil etmiş ve önemli başarılar sağlamışlardır.

BAR TERİMLERİ

bar oyunu : eğlenmeyi temel amaç edinen oyunlara denir

kolluk : dizilişe göre,barbaşının hemen solunda olan oyuncuya denir

koltukaltı: koltuk

pöççük : bar dizisinin en sonundaki oyuncuya verilen ad

Daldaş : Dadaş

kelleler : koltukaltı ile kolluk altı arasında kalan oyuncuları tümüne denir.

sıra oyuncular : kelleler

sekme : bar oyununun çabuk ve çevik hareketlerle oynanan bölümü

yelleme : iki kısımlı barlarda ikinci kısma verilen ad.sekme ile ağırlama arasında oynanır

ağırlama : barın ilk bölümü,ağır,yavaş,ve titizce oynanan bölümü

bar sırası: barların birbiri peşi sıra oynanması gerektiğinde izlenecek geleneksel yol

bar havası: bar oyunlarının ezgi ve müziğini anlatan bir deyimdir

bar tutmak: bar topluluğunu para karşılığı kiralamaktır

bar tutuşmak : bar oynayacak oyuncuların ortaya çıkmaları

bar çeken : barbaşı

HALK OYUNLARINDA KULLANILAN ÇALGILAR

Çalgıların oyunlar üzerindeki etkisi tartışma götürmez bir gerçektir.Bundan dolayı

bir çok yerde ozanlar,oyunlara ad olarak çalgı adlarını kullanmışlar,her bir çalgı için

türküler söylemişlerdir. çalgılar vurmali,nefesli ve telli çalgılar diye üçe ayrılır.

VURMALI ÇALGILAR

Davul : Davul bar oyununun ayrılmaz bir parçasıdır.barlarda kullanılan davul özel olarak hazırlanır.genellikle 60 cm çapında 70 cm yüksekliğinde yağsız ve budaksız çam kasnaklara koyun ve keçi derisi gerilir.üst deri tokmak alt deri değnek vurmak için kullanılır.Zurnaya göre akort edilen bu tip dışındaki davullar Erzurum'da tercih edilmez.Yeğ tutulmayan davullara sağır davul,teneke sedalı davul ve çingene davulu terimleri kullanılır.

davul aksamaları şunlardır:

kasnak : yuvarlak ve geniş tahta kısım

çember : kasnağın iki tarafını kaplar

deri : kasnağın üst ve alt kısmına geçirilir.

tokmak : sağ elle tutulan ucu top şeklinde değnektir.

çokmak : sol elle tutulan ince değnektir.

gaytan : davulu boyuna asmaya yarayan iptir.

çalımışına göre davullar:

Tabl-ı Beşaret : cihadda kale elde edildiği zaman çalınan davula denir. kalede çalınır

Tabl-ı Asayiş : savaşta gece yarısı askerin yönünü bulabilmesi için çalınan davuldur.

Tabl-ı Cenk : savaş duyurusu yapan davullara denir.savaşın başladığı haber verilir.

Derbest Davulu : yatsıdan sonra sur kapılarının örtüldüğünü duyurmak için çalınan davuldur

- davul,zurna ile adam aranmaz
- davul dengi dengini döver
- davulsuz düğün, köpeksiz köye benzer
- davulun sesi uzaktan hoş gelir

NEFESLİ ÇALGILAR

Zurna : Kelimenin aslı Farsçadır.Şimşir,dişbudak gibi sert ağaçlardan yapılan ağız kısmında uca doğru genişleyen keskin sesli nefesli çalgıdır.

- Kaba Zurna : en büyük boydaki zurna türüdür.
- Zurna : orta boyda olandır.
- Cura Zurna : küçük boy olup tiz seslidir.

zurnada üst kısımda yedi alt kısımda bir delik vardır. üst yedi delikle ses ayarı yapılırken,alttaki tek deliğin pek bi fonksiyonu olmamakla beraber tükürüğü dışarı atmak için kullanılır.

Kaval : En ilkel nefesli çalgılardandır.Bütün milletlerin musikisinde az çok benzerleri bulunur. Ihlamur,Gürgen ve ardıç ağacına kızgın demirledelik açılarak yapılır.30-80 cm arasında uzunluklara sahip olabilir.Kamıştanda yapılanları vardır.

Mey(Ney) : Dilsiz kavala benzeyen bir gödeye kamış takılmak suretiyle ses elde edilen nefesli bir çalgıdır.Gövde kısmı için erik ağacı tercih edilir.ERik ağacı bulunmazsa şimşir,gürgen veya dut ağacından yapılabilir.boyu 30 cm kadardır.

TELLİ ÇALGILAR

Çöğür : Türk halk musikisinde kullanılan bir çalgıdır.XVII.asırda klasik musikide de kullanılmıştır.bağlamaya benzer.teknesi biraz daha büyüktür.Altı çift

tellidir.Uzunluğu 110 cm'dir

Saz (Bağlama) : Erzurum sazı,Anadoluda ki diğer sazlarla aynı olup üç çifte tellidir.Ortalama boyu 30 cm teknesi 40 cm olmak üzere 70 cm dir. ince seslidir.

ERZURUM EVLERİ

Erzurum evlerinin oluşmasında bulunduğu zengin coğrafya, tarih ve kültür ortamının payı büyüktür. Özellikler içlerinde yaşanan hayat,iklim ve yapı malzemesi evlerin tasarımında önemli etkenlerdir. Bunun için Erzurum'da esas olarak Türk ev mimarisine uyan fakat kendine has özellikleri olan bir konut türü olarak orataya çıkmış bulunmaktadır. ZZemin katta ahır,kiler,samanlık gibi yardımcı hizmet bölümlerinin yanı sıra yaşama mekanlarında bulunmaktadır. önemli yaşama birimi olan tandirevi ve kışlık odalarda bu kata yerleştirilmiştir. Türk evinin açık avlu – taşlık kısmı kapalı bir avlu şeklinde zemin kat önemli bir yer yaşama alanı haline gelmiştir. birinci katta ,daracık bir geçitten ibaret olan sofaya bir veya iki oda açılmaktadır. Böylelikle Doğu Anadolu'ya has,diğer bölgelerimizden farklı bir plan ortaya çıkmaktadır. iç avlulu ve tandirevli tip olarak tanımladığımız bu tip evlere Bayburt ve Kars gibi yerleşim birimlerinde rastlanmaktadır. Ancak bu evlerin en güzel örnekleri Erzurum'da mevcuttur. Erzurum'un eski evleri savaşlar, yangınlar ve yeni inşaatlar yüzünden yeterince korunamamıştır.

Bölgesel farklılıklara rağmen Türk evlerinin ana özellikleri şöyle özetlenebilir.

çoğunlukla iki katlı olan evlerin zemin katları ahır,depo,kiler olarak kullanılır.evin birinci katına ahşap bir merdivenle çıkılır.Ev birden fazla katlı ise esas yaşanan yer üst kat olmaktadır.esas yaşama katında sofa ve sofaya açılan odalar

bulunmaktadır.mutfak zemin katta veya bahçenin bir kenarına yerleştirilmiştir. son yıllarda Trük ev mimarisine ilişkin yapılan araştırmalar sonucu; sofaların konumuna göre tipler belirlenmiştir.

1-sofasız 2-dış sofalı 3- iç sofalı 4- orta sofalı evler olarak.

Eski ERzurum evlerinin Anadolu Türk ve mimarisi içinde ayrı bir yeri vardır. Doğu Anadolu'nun soğuk iklimi Erzurum evlerinin planlanmasını büyük ölçüde etkilemiştir.bu etki çoğunlukla iki katlı olan evlerin zemin katlarını esas hayatın geçtiği alan haline getirmiştir. Zemin katta çoğunlukla kadınların yaşadığı ,yemek pişirdiği tandirevine kışlık odalar açılmaktadır.avlu-taşlık kapalı bir mekan haline gelirken üst katta sofa küçülmüş ve önemini yitirmiştir. bu bakımdan Erzurum evleri sofasız,içavlulu ve tandirevli,i yeni plan tipini oluştururlar. Erzurum evleri bu plan farklılığının dışında,yaşama alanları, süsleme özellikleri bakımından Türk evinin diğer bölge örneklerine benzerlik gösterir.

Yapı Malzemesi

Erzurum evlerinin ana özelliklerini belirleyen önemli bir etkende yapı malzemesidir.

Ana yapı malzemesi taş,ahşap,toprak,tuğla ve maden olarak ele alınır.

1 - Taş : Köşe ve cephelerde yonu taş,diğer kısımlarda moloz taş duvarlar kullanılmıştır. Karataş,BOztaş ve Kamber taşı gibi türleri vardır. Karataş,Hasankale civarından ve Nenehatun(Sivişli) Köyü; Boztaş,Ağzı açık tabya ve Ağveren Köyü; Kamber taşı ise aynı adlı köyün ocaklarından temin edilmiştir.

2 - Ahşap : Erzurum evlerinde taştan sonra en çok kullanılan yapı elemanıdır.

Duvarları bağlayan hatıllar,toprak örtüyü taşıyan kirişler,döşeme ,tavan ve bütün

doğramalar ahşap olarak yapılmıştır. Çam,kavak ve söğüt en çok kullanılan ağaç çeşitleridir. Saz ve kamış da damın örtülmesinde yardımcı malzeme olarak kullanılmıştır.

3 - Toprak : Erzurum evlerinin ana örtü malzemesi,taş duvarların bağlayıcı elemanıdır. Toprak malzeme şehir çevresindenitabyalardan kolaylıkla temin edilirdi.

4 - Tuğla : Toprak elverişli olduğu için yapılan tuğlalar kalitelidir. Tuğla, ara bölmelerde 1.katın cephesinde ve baca yapımında *kullanılmıştır.*

5 - Maden : Sıcak demir işleri olarak kullanılmıştır. Kapı ve pencere menteşeleri,kuşakları,çiviler,pencere parmakları,kapı tokmakları demirden yapılmıştır. **Bronz döküm k ERZURUMUN KENDİNE ÖZGÜ YEMEK ÇEŞİTLERİ ŞUNLARDIR.**

Su BÖreği : Anadolunun muhtelif yerlerinde pişirilen bu böreği Erzurum'da yufkası ince ve kalınlığı az olarak yapılır.içerisine

Civil Peynir ve Maydanoz konulur. İnce ve özenli bir şekilde açılmış yufkalar önce kaynar suda haşlanır

daha sonra soğuk su ile yıkanarak tepsiye serilir ve her yufkanın arasına erimiş tereyağı serpilir.

Ekşili Dolma : Üzüm yapraklarına karışımli et sarılan bu dolmanın etine biraz Ekşi Pestil katılarak doldurulur. Ekşili Dolma, diğer dolmalara nazaran uzun ve büyükçe olduğundan İri Dolma diye de anılır.

Kesme Çorbası : Evde hazırlanan hamurdan hazırlanan yufkalar erişte biçiminde

kesilir. Fındık büyüklüğünde hazırlanan köfte,mercimek,soğariç ve tarkın karışımı ile pişirilir.

Ayran AŞı : Bazı yörelerde Yayla Çorbası denen bu bu Çorbaya Erzurum'da Ayran AŞı denilir. Yoğurt çırpılır ve su eklenerek ayran haline getirilir. daha sonra denler haşlanır. Hazırlanan ayrana biraz un katılır. Ayran biraz haşlanan denlerle karıştırılarak orta ateşte olmak üzere ocağa konulur. Bu karışıma hazırlanan ufak köfteler eklenir ve karışım kaynamaya çıkıncaya kadar yavaş yavaş karıştırılır. Karışım Kaynamaya çıktıktan sonra bir müddet daha kaynatılır.Daha sonra tereyağı aşıotu ve diğer istenen baharatların karışımından olşan anık karışıma katılır bundan sonra ayran aşımız hazır hele gelir...

Çiriş : ilkbaharda dağlarda yetişen yabani bir bitkidir. Yörede sebze

yerine kullanılır. Genellikle ıspanakla yapılan yemekler gibi hazırlanır.

parça et veya kavurma etle pişirilebilir.

Çeç Pancarı : yörede Pancarın yeşil saplarına çeç adı verilir. buda sebze olarak kullanılır. Çiriş Gibi parça etle pişirilebilir.

Çortuti Pancarı : Bu yemek için gerek turşuya vurulmuş şalgam gerekse taze şalgam kullanılabilir. Şalgamlar erişte biçiminde i,nce ince kıyıldıktan sonra yağda kavrulur ve kavrulmuş kıyma ile pişirilir. yalnız bu yemek salçasız hazırlanmalıdır.

Şalgam Dolması : Şalgam, yaprak halinde dilimlenir ve arasına etten hazırlanmış dolmalık karışım konarak pişirilir. Bide bunun yanında yoğurt sofrada bulunursa mmmm...

Çasır : Çiriş gibi dağlarda yetişen yabani bir bitkidir. Haşlanarak ve tuşa banılarak

yenildiği gibi, yumurtaya batırılıp yağda da kızartılarak yiyilebilir.

Yumurta Pilavı : Yumurta pilavının hamuru hazırlanırken içine yumurta katılır.

hamur yoğurulduktan sonra erişte gibi kesilir, makarna gibi haşlanır ve üzerine treyağı dökülerek yenilir.

Kadayıf Dolması : Kadayıfın içerisine dövülmüş ceviz içi konularak dolma gibi sarılır. Sonra yumurtaya batırılarak yağda kızartılır. Kızartılan kadayıf dolması önceden hazırlanmış şerbete atılır daha sonra şerbetten çıkarılarak yiyilir.

apı tokmakları da kullanılmıştır.

Erzurum Atasözleri Deyimlerden Seçmeler

Lokma karın doyurmaz möhebbet artırır

Bir başkadır Erzurum evleri.

Bir başka olur kış akşamlarında,

Tandır keyfi.

Buram,buram buğday kokar lavaşda

İliklere hayat salar tandırda paça.

Tel kadayıfta dolma,

Lahana yaprağında sarma

Ayran aşında iftar başka güzel

Yumurtalı kıyma sahandan,

Serpuşun altında buram buram sucuklar.

Nefsi oyalar iftar saati,

Ezan sesiyle mideler sükun bulur.

Dabakhane suyu şifa olur böbreklere,

Cennet çeşmesinden başka bir hayat.

Palandöken,akşam gün batarken

Kargapazarından,

Sokak lambaları ısıll, ısıll.

Mistik nağmeler toprak damların pencerelerinden

Yayılr taş döşemeli sokaklara.

Bir sazendenin tanburundan yayılır

Kanunun tellerinden,içli ney nefeslerine

Bacadan yükselir Karaza yayılır,

Karasu'nun üzerinden

Erzincan'a ulaşır bu hikaye

Hüseyin Yıldız/96